

Ivo Frangeš – idejni začetnik Dana hrvatskoga jezika

Akademik Ivo Frangeš (Trst, 15. travnja 1920. – Zagreb, 29. prosinca 2003.) bio je jedan od ponajboljih hrvatskih književnih povjesničara, teoretičara, esejista, kritičara i prevoditelja, kroatist, slavist i talijanist. Prigoda je ovo da se o Frangešu govori u povodu Dana hrvatskoga jezika, u Mjesecu hrvatskoga jezika, jer sve nas je zadužio svojim svestranim životom i radom.

Ponajprije, jer od njih sve kreće, navodimo neke od njegovih brojnih knjiga i rasprava:

Stilističke studije, 1959.; *Studije i eseji*, 1967.; *Talijanske teme*, 1967.; *Matoš, Vidrić, Krleža*, 1974.; *Realizam (Povijest hrvatske književnosti, knj. 4)*, 1976.; *Antun Barac*, 1978.; *Izabrana djela*, 1980.; *Povijest hrvatske književnosti*, 1987.; *Suvremenost baštine*, 1992.; *Geschichte der kroatischen Literatur*, 1995.; *Hrvatska novela* (s Viktorom Žmegačem), 1998.; *August Šenoa: Karanfil sa pjesnikova groba – Nagelj s pesnikovega groba* (s Jožetom Pogačnikom), 1997. i *Ivan Mažuranić: Smrt Smail-age Čengića* (s Milanom Mogušem), 2001. Postumno izlazi *Riječ što traje*, 2005. i *Moj Tadija*, 2005. (http://info.hazu.hr/hr/clanovi_akademije/osobne_stranice/ivo_franges/ivo_franges_biografija/)

Ivo Frangeš unio je nove poglede u hrvatsku književnu historiografiju, koja je do njega bila sputana filološkim, pozitivističkim i sociološkim pristupima, a u tumačenju književnih tekstova prvi je primijenio metode stilističke kritike te na taj način revalorizirao hrvatsku književnu baštinu. Frangeš je bio jedan od najvrsnijih znalaca hrvatske književnosti te prvi povjesničar književnosti čija je sinteza objavljena na nekome stranom jeziku. Međutim, veoma se malo zna o njegovoj borbi za hrvatski jezik. Naravno, sva su njegova djela među ostalim i borba za jezik jer jezik je neraskidivo povezan s književnošću, a književnost je njegov imanentan dio. Frangeš je živio i djelovao u za hrvatski jezik veoma turbulentnu vremenu te se svjesno ili nesvjesno bavio i jezičnom politikom, bio je borcem za hrvatski jezik i njegovu samostalnost, a znanstveno su ga zaokupljala i hrvatska narječja i dijalekti.

Akademkinja Dunja Fališevac jednom je izjavila da je Frangeš kroz povijest hrvatske književnosti gledao hod hrvatskoga naroda prema slobodi (<https://www.culturenet.hr/default.aspx?id=56669>) i u tome je kontekstu nezaobilazan doprinos akademika

Frangješa na putu hrvatskoga jezika ka slobodi. Frangješ je najveću svoju znanstvenu i stručnu pozornost posvećivao hrvatskoj književnosti 19. i 20. stoljeća. Međutim, naravno da kao povjesničar nacionalne književnosti nije mogao ne dotaknuti se starije hrvatske književnosti, pa je u skladu s tim bio i ocjenjivateljem i inerpretatorom umjetničkih, književnih i jezičnih dosega starijih tekstova (Josip Lisac. 2012. *Ivo Frangješ i idejna kretanja u hrvatskoj književnosti 18. stoljeća*). Jezično je pitanje jedno od najvažnijih pitanja povijesti naroda i njegova identiteta, stoga Frangješ ni u kojemu slučaju nije mogao ostati neosjetljiv na jezična pitanja svojega naroda. Zanimljivo je ovdje spomenuti njegovo sudjelovanje u anketi provedenoj u *Letopisu Matice srpske* netom prije Novosadskoga dogovora 1954., o čemu piše Josip Lisac u spomenutomu radu.

Frangješ je među ostalim sudjelovao u Odboru za stilizaciju *Rječnika hrvatskosrpskoga književnog jezika*, odnosno srpskohrvatskoga književnog jezika, poznatom kao *Adok*. U članku *Kriza oko rječnika književnoga jezika* objavljenomu 1970. u časopisu *Jezik* Ljudevit Jonke navodi:

Rad na Rječniku dospio je u krizu nakon prve dvije objavljene knjige, koje su oštro kritizirane, pa se postavio zahtjev da se preostale četiri knjige uređuju prema djelomično promijenjenim kriterijima. Najosnovniji je bio zahtjev da se u Rječniku dobro razaznaje leksičko blago hrvatske i srpske varijante književnoga jezika, kako bi Rječnik bio i u tom pogledu potpuno informativan. Smjernice u tom pravcu bile su obostrano prihvaćene na spomenutom sastanku (riječ je o sastanku održanom u Zagrebu 4. i 5. siječnja 1969.; dodala E. R.), a za konačne stilizacije očekivalo se da će bez teškoća biti prihvaćene za mjesec dana na sastanku (misli se na beogradski sastanak; dodala E. R.). U odbor za stilizaciju bili su izabrani drugovi koji su na Zagrebačkom sastanku sudjelovali, i to: dr Pavle Ivić, dr Mitar Pešikan, Mirko Čanadović, dr Ljudevit Jonke, dr Ivo Frangješ i Vlatko Pavletić.

Očekivanja s hrvatske strane nisu se ispunila. Članovi komisije sastali su se u Beogradu početkom veljače 1969. bez Pavla Ivića i Vlatka Pavletića. Zagrebački članovi došli su na sastanak uglavnom s prijedlogom 14 zaključaka osmišljenih na siječanjskome sastanku. Jonke navodi i da su beogradski članovi odbili prihvaćanje prve točke zaključaka (*Hrvatskosrpski, odnosno srpskohrvatski književni jezik ima dvije ravnopravne varijante: jednu kakva se upotrebljava u hrvatskoj književnosti, i drugu kakva se upotrebljava u srpskoj književnosti.*), a zagrebački članovi nisu željeli nastaviti posao sve dok se ne legaliziraju zaključci zagrebačkoga sastanka. Matica hrvatska 1970. obustavila je rad na rječniku.

Frangješovo zanimanje za povijest hrvatske književnosti neraskidivo je povezano s povijesnojezičnim pitanjima. Zanimljiv je i poticajan Frangješov rad *Idejna kretanja u južnoslavenskim književnostima 18. stoljeća*, objavljen u Firenci 1962., kojim je, smatra Josip Lisac, pokrenut nov pristup periodizaciji hrvatskoga književnog jezika.

Sedamdesetih godina prošloga stoljeća Frangeš progovara i o teorijskome pitanju dijalekata u hrvatskoj književnosti. O tome piše Mijo Lončarić 2013. u radu *Frangeš i kajkavština*. U njemu postavlja pitanje vrednuje li Frangeš, polazeći od umjetničke vrijednosti i mjesta u hrvatskoj književnosti, ravnopravno književne umjetnike bez obzira na jezik i književni izraz, dakle one koji su pisali na književnim jezicima i sa štokavskom i s neštokavskom osnovicom (čakavskom i kajkavskom) i one koji pripadaju dijalektnoj književnosti. Lončarić na to pitanje odgovara potvrdno.

Zrelost i lucidnost svojih razmišljanja o materinskome jeziku, napominje Lisac, Frangeš pokazuje i u radu *Hrvatski jezik danas* objavljenomu 1992. u časopisu *Jezik*. Frangeš sebe naziva štokavcem, ali i obiteljskim čakavcem, a prema polustoljetnome boravištu kajkavcem. Dalje Lisac zamjećuje da se iz te Frangešove jezične određenosti i samolociranosti iščitava suvremeno sociolingvističko stajalište. Ta je Frangešova misao o odnosu standarda i narječjâ kao o iskustvu postala vodećim motivom knjige Ive Žanića *Jezična republika* objavljene 2016.

Uza sve navedeno logično je, shvatljivo i očekivano da je akademik Ivo Frangeš na Matoševim danima u Tovarniku 1989. bio idejnim začetnikom manifestacije Dani hrvatskoga jezika, koja se od 1991. svake godine održava od 11. do 17. ožujka u spomen *Deklaraciji o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika iz 1967. godine* (<https://www.matica.hr/ogranci/ZADAR/izvjesce/259/>). Ta je hrvatska kulturna manifestacija službeno utemeljena odlukom Hrvatskoga sabora na sjednici 28. veljače 1997. godine. Važno je spomenuti i činjenicu da je Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje 2014. godine pokrenuo manifestaciju Mjesec hrvatskoga jezika. Potaknuti činjenicom da je hrvatski jezik od 1. srpnja 2013. godine postao službeni jezik Europske unije u Institutu su željeli u svih govornika hrvatskoga jezika podignuti razinu svijesti o važnosti očuvanja temelja hrvatskoga nacionalnog identiteta – materinskoga jezika. Upravo je Međunarodni dan materinskoga jezika 21. veljače uzet kao početak Mjeseca hrvatskoga jezika, a završetak je 17. ožujka, dan objave *Deklaracije*. Tako Mjesec hrvatskoga jezika logično zaokružuje priču o materinskome hrvatskom jeziku – jeziku naše pismenosti, kulture i identiteta (<http://ihjj.hr/clanak/mjesec-hrvatskoga-jezika/87/>).

Nesumnjivo je da je Ivo Frangeš bio jedan od ponajboljih hrvatskih književnih povjesničara, esejista, kritičara i prevoditelja, ali je, prema svemu navedenom, neupitno bio važan i za razvoj jezikoslovne kroatistike te borac za hrvatski jezik i njegova narječja. Pisao je Frangeš puno, pisalo se o njemu mnogo, ali nikad dosta za nekoga tako velikoga. Stoga i ovaj kratak prikaz Frangešove borbe za hrvatski jezik pokušava otrgnuti zaboravu jednoga velikana te biti kamenčićem u šarenome i predivnome mozaiku koji svjedoči o svestranosti života i djela akademika Ive Frangeša.